

Træthedssamfundet

Den tyske filosofen Byung-Chul Han har skabt stor debatt i hjemlandet med bogen *Træthedssamfundet*. Tesen er enkel, vore samfund er for positive, og det er i færd med at ødelægge mennesket.

ALEXANDER CARNERA

Forfatter og essayist, København.

Det forrige århundrede var en immunologisk tidsalder. Man skelnede klart mellem indre og ydre, mellem ven og fjende, mellem ens eget og det fremmede. Angreb og forsvar definerer den immunologiske handlemåde særlig kendt fra den kolde krigs vokabular. Enhver immunreaktion er en reaktion på «andetheden», på det fremmede. Men det fremmede er ved at forsvinde. Det fremmede er blevet det eksotiske (den berejste turist), flygtningen vi skal holde ud. Ingen utopier. Ingen antikapitalistiske bevægelser truer for alvor tingenes tilstand.

«Andethedens forsvinden betyder, at vi lever i en tid, fattig på negativitet,» skriver den tyske filosofiprofessor Byung-Chul Han i boka *Müdigkeitsgesellschaft* fra 2010, som nu foreligger på dansk med titlen *Træthedssamfundet*. Smerte, ensomhed, død og tvivl skubber vi foran os. Det senmoderne menneskes lidelser og patologiske tilstande kan ifølge Han føres tilbage til dette «overmål af positivitet.» Positivitetens herredømme skyldes overmætning, overproduktion, overkapacitet, overkommunikation. Resultatet er udmattelse, træthed, depression, ADHD, kvælningsfølelser overfor dette for meget.

Træthedssamfundet skabte i løbet af få måneder stor debat i Tyskland, der den nå er trykt i ni oplag. Hans bog er organiseret omkring en afgørende figur som han mener løber som en motor gennem hele samfundet. Dette samfund er ikke længere disciplinsamfundet præget af normer og subjektdannelse der følger med hospitaler, skoler, fængsler, kaserne og galehuse. Mere dækkende for at kunne karakterisere vore dages samfund er fitnesscentre, kontorbygninger, banker, lufthavne, shopping malls og genlaboratorier. Mennesket er ikke først og fremmest et lydighedssubjekt, men et præstationssubjekt.

FORBLØFFELSEN

Højest på dagsorden står selvet, nærmere bestemt vores forhold til udnyttelsen af os selv, at skulle præstere samt håndteringen af den smerte der vokser frem. Hvis positivitetens herredømme er overproduktion og overkommunikation er den ikke længere viral eller immunologisk styret, men en neuronal afreaktion. Volden i de psykiske faktorer udgår ikke fra det fremmede (en fjendtlig virus), men vokser frem fra præstationsamfundets egen mætning og overophobning. Den nye magt er neuronal og vanskeligere at iagttage. Dens patologier vokser frem ved præstationssubjektet hvis kollektive affirmation lyder: *Yes, we can*. Positiviteten hos præstationssubjektet består i at skulle og at kunne.

Præstationsamfundet er Hans nye ord for et kontrolsamfund hvor disciplineringen intensiveres gennem den enkeltes individualisering om at skulle præstere og magte dette og hint. «Den nye mennesketype, der er forsvarsløst udleveret til dette overmål af positivitet, mangler enhver suverænitæt,» skriver Han. Den senmoderne rastløshed lever med en hyperopmærksomhed, en spredt

opmærksomhed der ikke evner at fokusere på det samme i dybden. Multitasking tilhører ifølge Han et lavere ånds niveau der er mere udbredt blandt vilde dyr: «Ikke blot multitasking, men også aktiviteter som computerspil genererer en bred, men flad opmærksomhed, der er beslægtet med de vilde dyrs vagtsomhed.»

Heroverfor sætter Han det kontemplative sind hvis grundstemning er en *forbløffelse* over tingenes *således*-væren, der unddrager sig den øjeblikkelige beslutningstagen. Denne forbløffelse rummer en tålmodighed overfor kedsomhedens kreative potentiale. «Walter Benjamin kalder denne dybe kedsomhed for 'en drømmefugl, der udruger erfaringens æg',» skriver Han. Måske lærte mennesket at danse, spørger Han, fordi det blev grebet ved at gå af en dyb kedsomhed?

Samfundets positivering svækker vreden og tvivlens potential.»

Det hyperaktive handlingsmenneske ser Han som et symptom på åndelig udmattelse. Overfor tidens nivellering og positivering sætter Han negativiteten som en forbløffelse eller anderledeshed. Det som holder liv i eksistensen er den «negative» energi, som lader en ny tilstand tage sin begyndelse. Denne energi kunne være vreden eller tvivlen. Men samfundets positivering (herunder adspredelsens udveksling) svækker vreden og tvivlens potential. Vore dages samfund er domineret af den potens der handler om at gøre noget.

Ifølge Han findes der to former for potens, en positiv der handler om at gøre noget og en negativ som siger nej til at gøre noget bestemt. Denne adskiller sig, som han skriver, fra den blotte impotens. «Impotensen er udelukkende en modsætning til den positive potens.» Den negative potens overskrider den positive potens hvor man er lænket til et bestemt mål. Hans pointe er at det menneske der kun besidder den positive potens er hjælpeløst udsat for påtrængende impulser uden ånd og uden eftertankens kraft. Som Han skriver: «Besad man kun potensen til at gøre noget og ikke potens til ikke at gøre noget, ville det resultere i dødelig hyperaktivitet.» Hans pointe: Kun den negative potens kan indlede en kamp mod præstationsamfundets nihilisme. Uden at henvise direkte er *Træthedssamfundet* en videreførelse af Giorgio Agambens projekt: «De som er adskilt fra sin egen im-potentialitet [...] mister evnen til at gøre modstand.»¹

FRA UDMATTELSE TIL TRÆTHED?

Han henviser til den tyske for-

fatter Peter Handke der i sit lille skrift *Versuch Über die Müdigkeit* taler om det han kalder «fundamental træthed» som samler flere eksistens- og værensformer i sig, som normalt helt forsvinder i aktivitetsmenneskets demonstrative livsform. Udmattelse og stress betegner Han præstationssamfundets «alenetræthed der virker individualiserende og isolerende».

Den dybe træthed benævnes «den inspirerende træthed» (forsonende træthed). Overfor et senmoderne samfund præget af forgængelighed og rastløshed hvor ingenting har varighed og bestandighed bliver denne træthed resonansbund for en mere dvælende, legende og fortællende opmærksomhed: «Handke løfter denne dybe træthed til en [...] fornyelsesform. Den tilbagebringer forundringen over verden: 'Den trætte Odysseus vandt Nausikaas

kærlighed. Trætheden forynger på en måde, så du bliver ung som aldrig før. [...] Alt bliver i dens, i træthedens ro forbløffende.»

Ikke Bartleby's apati, men en kontemplativ og legende omgang med sig selv og hinanden peger ud mod et nyt fællesskab. Han kalder det for en «øvelse i at nå frem til et suverænitetspunkt i sig, at være midte» for «hyperaktiviteten er paradoksalt nok en ekstremt passiv form for gøren, der ikke længere tillader en fri handling.»

Som pamflet er bogen suveræn. Og som mentalitetshistorie med afstikkere til Nietzsche, Arendt, Agamben og Handke giver den en forbløffende samtidsskildring der peger mod en ny mental økologi. Forfatterens afsluttende salut forbinder den jødiske sabbat, lediggangens storhed og økologisk modvækst: «Udmattelsestrætheden er en træthed i den positive potens. Den gør, at man er ude af stand til at gøre *noget*. Den inspirerede træthed er *en træthed i negativ potens*, nemlig *ikke-at*. Helligdagen er således ikke dagen *for-at*, men dagen *til ikke-at*, en dag på hvilken det er muligt *at gøre brug af det ubrugelige*. Det er træthedens dag.»

© norske LMD

Byung-Chul Han, *Træthedssamfundet*, Møller, København, 2012.

¹ Agamben, *Nudities*, 2010, s. 45.

marxist som også har siddet i ledelsen av Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) i Genève. Blant andre Kees van der Pijl, Henk Overbeek og Stephen Gill inngår i denne strømmingen. Disse nygramscianerne har framfor alt analysert EU, og forsøker å forstå dagens krise.⁶ Denne skyldes, i følge dem, på den ene side det europeiske prosjektets manglende evne til å få samtykke fra befolkningen. Men for å etablere et slikt varig hegemoni, i et land eller på et kontinent, må de dominerende overbevise de dominerte om at det i det minste er litt i deres interesse. Dessuten så vi på begynnelsen av 1900-tallet en økende sammenfiltring av europeiske og amerikanske eliter. Dette innebærer at EU som oftest har underkastet seg interessene til det amerikanske imperiet, og ikke har klart å gjøre seg til et selvstendig politisk prosjekt.

Som en av de store intellektuelle i det forrige århundret, sluttet Gramsci aldri å bygge «de undertrykte parti», både i Italia og internasjonalt, gjennom den 3. Internasjonale. Han knyttet dermed teori til praksis, noe som er relativt sjelden for dagens kritiske intellektuelle.

Oversatt av R.N.

¹ Finnes i norsk i utvalg: *Politikk og kultur: artikler, opptegnelser og brev fra fengsel*. Gyldendal, 1973.

² Le Figaro, Paris, 17. april 2007.

³ Se Pierre-André Taguieff, «Origines et métamorphoses de la nouvelle droite», *Vingtième Siècle*, nr. 40, Paris, 1993.

⁴ Se Raul Burgos, *Los gramscianos argentinos, Siglo XXI*, Buenos Aires, 2004.

⁵ Edward Said, *Orientalismen - vestlige oppfatninger av Orienten*, De norske bokklubbene, Oslo, 2001.

⁶ Se for eksempel Henk Overbeek og Bastiaan Van Apeldoorn (red.), *Neoliberalism in Crisis*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2012.

